

Надія Бурбела,

аспірантка Інституту журналістики і масової комунікації
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

ІНМУТАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ МАСОВИЙ ПСИХОЗ

Стаття присвячена висвітленню явища масового психозу в системі інмутації суспільства. Їх відображення в системі ЗМІ, що є джерелом комплектування сучасних бібліотек.

Ключові слова: психоз, масовий психоз, інмутація.

Мета статті полягає у відображенні шляхів впливу масового психозу як інмутаційного явища на суспільство в ЗМІ, що є джерелом формування бібліотечних фондів. При цьому важливо в процесі комплектування добиватися забезпечення правди явища – об’єктивного відображення подій.

Гіпотеза дослідження – масовий психоз має лише інмутаційний характер, який яскраво проявляється через засоби масової інформації.

Короткий екскурс в історію появи масових психозів показує, що такі явища вивчалися медициною досить давно. Одне з перших і доволі точних описів гострих соматичних психозів (тобто породжених фізіологічними причинами [12]) надав Гіппократ (V ст. до н. е.); він називав такі стани «френітіс». На думку Гіппократа, прояв психозу мав летальний кінець, що наставав у найближчі 3–5 чи 10 днів. Опис Гіппократом типів температури став однією з перших спроб виділення непсихологічних психопатологічних синдромів, пов’язаних із соматичними захворюваннями. Гален (II ст. н. е.) уже виділяв первинні (ідіоматичні) і вторинні (симптоматичні) психози [13].

У наступні тисячоліття були здійсненні досить плідні спроби пояснення природи цього явища та методів його лікування. У 70-х роках канадський психіатр Р. Прінс детально вивчав народну психіатрію плем’я йоруба і навіть створив документальний фільм, присвячений способам лікування психозу. У народній медицині тяжкі форми психозу майже не піддаються лікуванню, саме тому в традиційній медицині велику роль відіграє профілактика психопатології в масових і регулярно здійснюваних ритуалах, що спричиняють екстатичний стан, з використанням наркотиків-галюциногенів. Це саме ті ритуали, які шокували європейців та були прийняті за масовий психоз, описував учений [7].

Розглядаючи явище психозу, необхідно також згадати про відомого засновника теорії психоаналізу Зігмунда Фрейда, який стверджував, що психоз – це одна з трьох структур психічного апарату, разом з неврозом та перверсією. Спочатку Фрейд протиставляв невроз та психоз, зазначаючи в статті 1923 р., що «невроз – це результат конфлікту між Я і Воно, тоді як психоз – це аналогічний результат такого ж порушення у відносинах між Я і зовнішнім світом». Хоча вже у 1924 р. він писав, що «невроз, як і психоз – це вираження протесту Воно проти зовнішнього світу («Втрата реальності при неврозі та психозі»). В останні десятиліття своєї роботи Фрейд зрозумів, що формування психічної структури не так тривіально і не походить від типу конфлікту, а клінічний досвід Фрейда навів його на думку необхідності опису трьох психічних структур, що він і зробив у 1938 р., говорячи про три механізми: відмова, заперечення і відкидання.

В аналітичній психології, а саме на думку Карла Густава Юнга, психоз – це затоплення індивідуальної свідомості архетипними несвідомими змістами. У сучасній аналітичній психології симптоми розглядаються не як доказ хвороби чи відхилення від норми, а як послання несвідомого на символічній мові, що потребують вирішення проблеми, актуальної для індивіда [8].

Виділяють екзогенні та ендогенні психози. Екзогенний психоз виникає внаслідок впливу зовнішніх чинників навколишнього середовища стосовно організму людини; його можуть спричинити інфекційні захворювання (грип, тиф, туберкульоз, сифіліс тощо), інтоксикація (алкоголь, наркотики, тяжкі отруєння тощо), або достатньо сильна психічна травма. Ендогенний психоз – психоз, спричинений внутрішніми, зазвичай нейроендокринними чинниками, до яких можна віднести шизофренію, психози, зумовлені віковими змінами, досить часто виникають при судинних захворюваннях (атеросклерозі судин головного мозку і гіпертонічній хворобі). У ряді випадків досить складно провести межу між екзогенними й ендогенними психозами, оскільки психоз може розпочатися внаслідок впливу зовнішніх чинників, а пізніше включити внутрішні чинники.

Зазвичай хворого на психоз відправляють до психіатричної лікарні, оскільки в стані психозу людина може становити небезпеку для себе й для оточуючих. Зазвичай хворий опирається госпіталізації через змінений стан свідомості, яскраво виражені зміни емоційної сфери, наприклад, страх, тривога або відсутність критики свого стану. Сучасна терапія психозу потребує використання психотропних засобів, найчастіше нейролептиків, у ряді випадків – транквілізаторів і антидепресантів. Зазвичай у процесі лікування психозу використовуються засоби,

що зміцнюють організм, або медикаменти, що сприяють зменшенню рівня інтоксикації [10].

З'ясувавши поняття психозу, визначимо термін «колективний або масовий психоз». Отже, колективний або масовий психоз (англ. psychosis, collective; нім. psychose, kollektiv) – тимчасовий стан колективів, груп або великої маси людей, що характеризується істеричною неконтрольованою поведінкою, спричиною екстремальною ситуацією, наприклад, при виконанні певних культових містичних ритуалів [11].

«Іноді навіть цілі народи, – зазначає Б. Д. Паригін, – можуть наразитися на масові психози, які можуть проявлятися в різноманітних спалахах душевних станів: від масового спортивного азарту чи релігійного екстазу до масового політично забарвленого психозу (наприклад, націоналізму чи фашизму)». Про масові релігійні психози пишуть О. Вігуру і П. Жукельє: «На початку XVI ст. демономанія лютувала як епідемія в Ломбардії. Лише в одному окрузі монахи собору святого Домініка віддавали на знищення вогнем більше тисяч хворих щороку. Інквізитори стверджували, що сотні підсудних розказували, нібито вони перетворювались на кішок і ... в образі тварин проникали в будинки, де були діти; там, обманувши пильних матерів, вони смоктали кров немовлят до їх останнього подиху» [4].

Досить цікавий випадок, що буквально сколихнув революційну Францію у липні – серпні 1789 р., після того як «великий страх» – так називали в чутках великі нездоланні полчища чи то британців, чи то австрійців – планомірно заволодівав одним населеним пунктом за іншим. Парадокс же полягав у тому, що «великий страх» був повністю безпідставним. Тим не менше тисячі людей у різних регіонах країни розказували одне одному страхітливій історії про лиходійство окупантів. Ще більш фантастична паніка спостерігалась у 1876 р. у китайському місті Нанкін. Містом розлетілися чутки про невидимих демонів, які відрізали в людей косички [6].

Наведемо приклади масового психозу, які сталися у світі та Україні протягом 2011 р.

Найголовніша проблема поточного року, що потребує негайного вирішення, – катаклізи в Японії, що сколихнули весь світ. Катастрофа на АЕС «Фукусіма» викликала занепокоєння світової спільноти та спричинила появу випадків масового психозу. Наприклад, люди починають задумуватися про кінець світу. У статті під назвою «Землетрясення, цунами и массовый психоз: на Земле наступила новая климатическая эпоха» йдеться про те, що «2011 та 2012 рр. стануть переломними в так званому квантовому еволюційному стрибку, початок якого припадає на листопад 2011 р., а закінчення – на першу половину 2013 р. Земля активно змінює свої вібрації, через що люди стають дедалі більш роздратованими, у них спостерігається загос-

трення хвороб. Природні зміни здійснюють особливий вплив на психіку, що спричиняє велику кількість масових заворушень у всьому світі». Далі у статті описуються кліматичні зміни, які очікуються у світі [3].

Стосовно світових заворушень можна навести як приклад статтю щодо ситуації в арабському світі: «Массовый психоз самосожжения в арабском мире: Тунис, Алжир, Египет, Мавритания». Як стверджується в статті, «самоспалення набуває дедалі більшої популярності як метод протесту в мусульманському світі». Успішний мавританський бізнесмен вчинив акт самоспалення, виражаючи таким чином «невдоволення політичною ситуацією в країні та ненависть до діючого режиму». Подібний випадок також трапився в Каїрі, де, самоспалившись, єгиптянин висловив протест проти важкого економічного становища в країні. Схоже вчинили чотири жителі алжирського прикордонного містечка поблизу Туніса. У трьох – спроба самогубства не увінчалась успіхом. Самоспалення в середині грудня в Тунісі, яке призвело через місяць до революції та падіння режиму Бен Алі, породило в арабському світі своєрідну психічну епідемію, поширювачем якої стали засоби масової інформації [5].

Навіть у кіноіндустрії розпочався масовий психоз стосовно дати 2012 р., що породив фільми-катастрофи, пов'язані з календарем Майя та кінцем світу. Не можна не погодитися, що ця ситуація нагадує 1999 р., коли всі з жахом очікували 2000 р. Була теорія, що коли настане 2000 р., то всі комп'ютери у світі зависнуть та через це відбудуться різні катастрофи (вибух атомних станцій, мимовільний старт ядерних ракет тощо) [10].

Масовим психозом сучасності також можна вважати еталон жіночої краси під назвою «90-60-90», що з'явився ще в ХІХ ст., коли стандартом краси вважались манекенниці. І навіть сьогодні їх худорлявість і стандартні розміри стали зразком для наслідування майже всіх дівчат, які знущуються зі свого тіла та здоров'я через різні дієти, лікарські препарати й інші товари для схуднення [1]. Це дійсно можна назвати масовим психозом у молоді. Хоча сучасні модні дизайнери все ж таки намагаються боротися з цим явищем, не приймаючи в лави манекенниць надто худих дівчат.

Розглянувши приклади вияву масового психозу, можна зробити висновок про його негативний характер. Саме тому в контексті прояву масового або колективного психозу, на нашу думку, необхідно звернутися до такого явища, як інмутація.

Згідно з О. М. Холодом, інмутація – це «процес впливу на свідомість споживачів інформації (реципієнтів) з метою негативного змінення сценаріїв, моделей їх поведінки» [14].

Як наслідок, можна зробити висновок, що ЗМІ, як канал передачі інформації, здійснюють вплив на реципієнтів цієї інформації, який має

негативний характер. У зв'язку з цим можна зробити припущення, що, навіть не перебуваючи в середовищі дії масового психозу, реципієнти все-таки підпадають під його вплив. Отже, ЗМІ можна вважати тим засобом, який сприяє інмутації суспільства або його груп.

Таке явище спостерігалось, наприклад, в Україні в період вирування нового штаму грипу. Навіть найменші чутки ставали грандіозними сенсаціями. Люди, прочитавши будь-яку, навіть неперевірену інформацію, подану ЗМІ, одразу ж одягали марлеві пов'язки. Тобто реципієнти інформації про грип, можливо через страх, починали вживати всіх можливих захисних заходів, що найчастіше не оберегали, а лише шкодили. (Наприклад, марлева пов'язка насправді не захищала від зараження грипом, адже під пов'язкою лише накопичувалися мікроби, які знищувалися на свіжому повітрі).

У статті «Всеукраинская депрессия или массовый психоз» ідеться про те, що соціальна незахищеність, економічна нестабільність, сімейні сварки стали результатом уразливості, психічної нестійкості українців. За допомогою до спеціалістів звертаються 40 % чоловіків та 60 % жінок, хоча заплатити за такі послуги здатен не кожен. В. Лановий, доктор психології, декан психологічного факультету Американського університету Флориди стверджує: «Коли була радянська влада, був політичний тиск... Так, ти був політично залежним, але ти міг схватитися у своїй шкаралупі, зараз ти не можеш схватитися у власній шкаралупі, оскільки ти економічно залежний» [2].

Отже, масовий психоз є доволі поширеним явищем у сучасному суспільстві. Проаналізувавши наведені в дослідженні приклади масового психозу, можна зробити висновок, що ЗМІ є тим каналом, шляхом, яким здійснюється інмутація суспільства за допомогою, наприклад, масового психозу. Отже, надалі ми пропонуємо вважати масовий психоз соціально-комунікаційною технологією, оскільки здійснюються маніпулятивні дії-комплекси стосовно суспільства.

Комплектування бібліотечних установ матеріалами ЗМІ є важливим напрямом бібліотечного комплектування в цілому, оскільки забезпечує багатогранну реалізацію формування літописної спадщини життя суспільства. Зважаючи на те, що явища масового психозу обов'язково стають предметом відображення в матеріалах ЗМІ, у процесі комплектування, щоб запобігти викривленому уявленню про характер таких явищ, важливо забезпечити збалансоване різнобічне відображення матеріалів у фондах для об'єктивного висвітлення перебігу суспільних процесів.

Список використаних джерел

1. 90-60-90 – идеальная пропорция или массовый психоз? [Электронный ресурс] : Белые Мысли – психология личности: лечение расстройств психики передовыми методиками терапии. – Электрон. дан. – 2011. – Режим доступа: <http://whitethoughts.net/90-60-90-idealnaya-proporcija-ili-massovuy-psixoz>. – Загл. с экрана.

2. Всеукраинская депрессия или массовый психоз [Электронный ресурс] : ТК «РІАК-інформ». – Электрон. дан. и прогр. – 2011. – Режим доступа: http://riak.odessa.ua/news.php?news_id=3673&news_action. – Загл. с экрана.

3. Землетрясения, цунами и массовый психоз: на Земле наступила новая климатическая эпоха [Электронный ресурс] : OLOLONews.com. – Электрон. дан и прогр. – 2011. – Режим доступа: http://ololonews.com/ru/ololonews_2011_april/ololo_interest/1570.htm. – Загл. с экрана.

4. *Ильясов Ф. Н.* Большевикизм: норма или отклонение? [Электронный ресурс] / Ф. Н. Ильясов // Вестн. Рос. акад. наук. – Электрон. дан. – 1996. – № 1. – С. 46–54. – Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com>. – Загл. с экрана.

5. Массовый психоз самоубийств в арабском мире: Тунис, Алжир, Египет, Мавритания [Электронный ресурс] : Израильское информационное агентство. – Электрон. дан. и прогр. – 2011. – Режим доступа: <http://www.zman.com/news/2011/01/17/93035.html>. – Загл. с экрана.

6. *Михайлович В.* Феноменальные случаи массового психоза [Электронный ресурс] / В. Михайлович // Интересная Газета, Блок Д. – Электрон. дан. – № 10 (97). – Режим доступа: <http://awesta.narod.ru/psihoz.htm>. – Загл. с экрана.

7. Народная медицина в фокусе психологической антропологии: Способы поддержания психического здоровья [Электронный ресурс] // «Твоё здоровье» : журн.: Знание 3/97. – Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com>. – Загл. с экрана.

8. Психоз [Электронный ресурс]: DUDKIN A.V. Психолог. – Электрон. дан. и прогр. – Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com>. – Загл. с экрана.

9. Психоз 2012 [Электронный ресурс]: Блоги о 2012. – Электрон. дан. и прогр. – 2009. – Режим доступа: http://lenta2012.ru/pulsblog/33544_psihoz-2012.aspx. – Загл. с экрана.

10. Психозы [Электронный ресурс]: Депрессия, тревога и другие психические нарушения. – Электрон. дан. и прогр. – Режим доступа: http://www.depressia.com/page_193. – Загл. с экрана.

11. Психоз коллективный [Электронный ресурс]: Энциклопедия социологии. – Электрон. дан. – 2009. – Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com>. – Загл. с экрана.

12. Соматогенный [Электронный ресурс]: WordNet (r) 2,0. – Электрон. дан. и прогр. – Режим доступа: <http://www.netadviser.ro/ru/somatogenic.htm>. – Загл. с экрана.

13. Учение о психозах. Терапевтические психозы [Электронный ресурс]: MedicalPlanet Психология. – Электрон. дан. и прогр. – Режим доступа: <http://medicalplanet.su/psixologia/266.html>. – Загл. с экрана.

14. *Холод О. М.* Засоби масової комунікації: формування інформаційного суспільства : монографія / О. М. Холод [кер. авт. кол. С. І. Горевалов ; О. В. Безручко, Н. І. Зикун, В. В. Осипенко та ін.]. – К. : КиМУ, 2010. – С. 69–154.